

Мухаметкаиров А.Е.¹, Аплашова А.Ж.¹, Кудышева А.А.², Аяпбергенова Г.С.¹,
Кенжебаева Ж.Т.¹

¹Павлодар педагогикалық университеті (Павлодар, Қазақстан), ²Оңтүстік
Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті
(Шымкент, Қазақстан).
mukhametkairov95@mail.ru, aplashova.arna@mail.ru, a.a.kudysheva@gmail.com,
gulsumas@mail.ru, zhumagul_1981@mail.ru.

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ИКЕМДІ DAҒДЫЛАРЫН (SOFT SKILLS) ДАМУДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аннотация

Мақалада жоғары сынып оқушыларында soft skills-ті дамыту мәселелері қарастырылған. Жұмсақ дағдылар-бұл әмбебап жеке дағдылар. "Жұмсақ дағдылар" ұғымын жеке дамудың жалпы тенденцияларымен сипаттауға болады. Бұл үшін дамудың белгілі бір шарттары бар. Soft skills қалыптастырудың шарттары отбасындағы қолайлы жағдай, оқу процесін ұйымдастыру, цифрлық құзыреттілік, дамыған коммуникация дағдылары болып табылады. Soft skills-тұлғаның академиялық және кәсіби қызметінің тиімділігінің критерийлерінің бірі. Дамыған дағдылардың болуы көбінесе адамның жетістігін анықтайды. Бұл ақпаратты мектепте оқу процесінде қолдану көбінесе оқушының жеке басының дамуына оң әсер етуі мүмкін. Эксперимент барысында жоғары сынып оқушыларынан soft skills даму деңгейі туралы мәліметтер алынды. Алынған мәліметтер soft skills-ті дамыту бойынша жұмысты ұйымдастыру қажеттігін көрсетеді. Soft skills дамыту бағдарламасы ұсынылып, сыналды. Нәтижелер ұсынылған бағдарламаның тиімділігін көрсетеді. Жоғары мектеп жасындағы балалардағы жұмсақ дағдыларды дамыту шарттарының ерекшеліктері туралы қорытынды жасалды.

Түйінді сөздер: soft skills, әмбебап дағдылар, жоғары сынып оқушылары, мектеп, құзыреттілік, креативтілік, коммуникация.

Мухаметкаиров А.Е.¹, Аплашова А.Ж.¹, Кудышева А.А.², Аяпбергенова Г.С.¹
Кенжебаева Ж.Т.¹

¹Павлодарский педагогический университет им А.Бокейханова (Павлодар,
Казахстан),
²Южно-Казахстанский государственный педагогический
университет(Шымкент, Казахстан).

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ГИБКИХ НАВЫКОВ (SOFT SKILLS) СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы развития soft skills у учеников старших классов. Soft skills представляют собой универсальные навыки личности. Понятие «soft skills» может быть описано общими тенденциями к развитию личности. Для этого существует определенные условия развития. Условиями для формирования soft skills является благополучная ситуация в семье, организация учебного процесса, цифровая компетентность, развитые навыки коммуникации. Soft skills являются одним из критериев эффективности академической и профессиональной деятельности личности. Наличие развитых навыков во многом определяет успешность личности. Использование данной информации в процессе обучения в школе во многом может оказать положительное влияние на развитие личности ученика. В ходе эксперимента были получены

сведения об уровне развития soft skills у учеников старших классов. Полученные данные указывают на необходимость организовать работу по развитию soft skills. Была предложена и апробирована программа развития soft skills. Результаты указывают на эффективность предложенной программы. Сделаны выводы об особенностях условий развития soft skills у детей старшего школьного возраста.

Ключевые слова: soft skills, универсальные навыки, старшеклассники, школа, компетенции, креативность, коммуникация.

A.Mukhametkairov¹, A.Aplashova,¹ A.Kudysheva,² G.Ayapbergenova,¹ Zh.Kenzhebaeva¹.

*¹Pavlodar Pedagogical University named after A.Bokeikhanov
(Pavlodar, Kazakhstan)*

*²South Kazakhstan State Pedagogical University (Shymkent,
Kazakhstan)*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Annotation

The article discusses the development of soft skills in high school students. Soft skills represent universal personality skills. The concept of "soft skills" can be described by general tendencies towards personal development. There are certain development conditions for this. The conditions for the formation of soft skills are a prosperous situation in the family, the organization of the educational process, digital competence, developed communication skills. Soft skills are one of the criteria for the effectiveness of an individual's academic and professional activities. The presence of developed skills largely determines the success of a person. The use of this information in the process of learning at school can have a positive impact on the development of the student's personality in many ways. During the experiment, information was obtained about the level of development of soft skills in high school students. The data obtained indicate the need to organize work on the development of soft skills. A soft skills development program was proposed and tested. The results indicate the effectiveness of the proposed program. Conclusions are drawn about the peculiarities of the conditions for the development of soft skills in children of high school age.

Keywords: soft skills, universal skills, high school students, school, competencies, creativity, communication.

Кіріспе. Икемді дағдылар (Soft skills) - бұл кез-келген ортада, мейлі ол мамандық, жеке өмір және т.б. іске асырылуы мүмкін әмбебап дағдылар. Егер бір шеберлікті өмірдің көптеген салаларында жүзеге асыруға болатын болса, бұл оның тиімділігін едәуір арттырады, бұл қазіргі уақытта қала ортасында өмір сүру қарқынын ескере отырып, үлкен сұранысқа ие [1]. Икемді дағдылар жоғары сынып оқушысы тап болуы мүмкін көптеген мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Өзінің әмбебаптығына байланысты икемді дағдылар көптеген жылдар бойы өзектілігін жоғалтпайды. Жоғары сынып түлектері жоғары білім беру ұйымдарында өз оқуын жалғастыруды жоспарлаған кезде икемді дағдылардың болуы талапкердің сәтті түсу ықтималдығына жағымды әсер етеді. Икемді дағдылары дамыған жоғары сынып оқушыларының ҰБТ - да жоғары балл жинау ықтималдығы жоғары [2].

Жоғары сынып оқушыларының икемді дағдыларын дамыту тиімді оқытудың басым міндеттерінің бірі болып табылады. Жоғары сынып оқушыларының материалды меңгеруінде психологиялық-педагогикалық жағдайлар маңызды рөл атқарады. Дұрыс құрылған оқу процесі жоғары сынып оқушыларына қажетті дағдыларды жеткілікті түрде ыңғайлы игеруге мүмкіндік береді. Зерттеудің мақсаты-жоғары сынып оқушыларында икемді дағдыларды дамыту үшін оңтайлы психологиялық-педагогикалық жағдайларды анықтау және soft skills дамыту бағдарламасын жүзеге асыру.

Зерттеу әдістері ретінде:

1. Ғылыми әдебиеттерді теориялық-әдіснамалық талдау;
2. Эксперимент әдісі;

Эксперименттік зерттеу барысында келесі әдістер қолданылады: Гилфорд-Саливаннның әлеуметтік интеллект деңгейін диагностикалау, П.Торренс креативтілік диагностикасы, Томас-Килман қақтығысындағы мінез-құлық стратегиясын диагностикалау (Н. В.Гришинаның бейімделуінде).

Әдеби шолу. «Soft skills» ұғымы айтарлықтай көлемді және бірқатар негізгі сипаттамаларды қамтиды:

Әлеуметтік дағдылар. Дамыған әлеуметтік интеллект жеке тұлға басқа адамдардың сезімдерін түсіну, өз эмоцияларын бақылау, өзара әрекеттесудің ең тиімді стратегиясын таңдау үшін өз ортасының ықтимал мінез-құлқын болжау қабілетінде көрінеді. Әлеуметтік дағдылар дені сау адамның маңызды аспектілерінің бірі болып саналады. Әңгімелесуші үшін өз позициясын психологиялық қысым жасамай және дамыған әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдысын пайдаланудың негізгі мүмкіндіктерінің бірі өзін жайлы сезінбейтін жағдай туғызбай білдіру мүмкіндігі. Бұл жағдайда әңгімелесушінің барлық психологиялық ерекшеліктері ескеріледі және қарым-қатынас дағдыларының жоғары деңгейін талап етеді. Тұлғааралық қарым-қатынастың дамыған дағдылары адамның барлық салаларында қолданылатын әмбебап дағдылар болып табылады. Өз ортаңызбен тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті көбінесе бірлескен қызметтің сәттілігін қамтамасыз етеді. Жоғары сынып оқушыларының қарым-қатынас дағдыларын дамыту өте өзекті. Белсенді тыңдау дағдылары, топпен достық қарым-қатынасты сақтау, пәндік әңгіме жүргізу және өз ойларын мүмкіндігінше нақты жеткізе білу өмір бойы өзекті болып қала береді және олардың жоғары мектеп жасындағы дамуы жоғары сынып оқушыларының жеке басының дамуына және оның болашақ кәсіби құзыреттеріне айтарлықтай жағымды әсер етуі мүмкін. Ішінде әлеуметтік дағдылар кәсіби, академиялық немесе жеке салаларда туындайтын жанжалды жағдайларды шешу мүмкіндігін қамтиды [3, 4, 5].

Дамуға ұмтылу. Soft skills-ті дамытудың айрықша қабілеті-алған дағдыларын дамытуға деген тұрақты ұмтылыс. Бұл жеке тұлғаның тұрақты өсуіне, адамның өзін-өзі толықтай көрсете алатын орынды іздеуге ұмтылуы мүмкін. Бұл процесс өте ұзақ, бірақ оның басталуы орта мектеп жасында жоғары сынып оқушысының өзін-өзі бағалауына және өзінің мотивациясын түсінуіне пайдалы әсер етуі мүмкін. Өз ұмтылыстарын түсіну және белсенді мақсат қою үнемі дамуға ұмтылатын жеке тұлғаның ажырамас бөлігі болып табылады. Икемді дағдылар әмбебап болғандықтан, олар адам өмірінің барлық салаларында жүзеге асырылуы мүмкін, бұл оған мақсаттарды тиімді анықтауға және оларды маңыздылық деңгейіне қарай құрылымдауға мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылғандай, мотивация ішкі және сыртқы қажеттіліктерге байланысты алға жылжитын ерекше құрылым болып табылады. Дамыған икемді дағдылар танымға немесе іс-әрекетте өзін-өзі жүзеге асырудың жаңа қажеттіліктерін тудырады, бұл мотивацияны бірнеше, ерекше жолдармен кез-келген мәселені шешуге саналы және бағытты болуға мүмкіндік береді [6, 7, 8].

Soft skills қалыптасатын жағдайлар бірқатар ерекшеліктерге ие:

1. Отбасының өз баласын тәрбиелеуге және оқытуға қатысуы. Икемді дағдыларды дамыту бұл дағдыларды үнемі нығайтуды талап етеді, оны отбасы жағдайында жүзеге асыруға болады. Отбасы жоғары сынып оқушысына жан-жақты қолдау көрсете алады, өйткені икемді дағдылар кез-келген мамандандырумен байланысты емес, бірақ әмбебап. Тұрақты отбасылық байланыстарды сақтау оқушыға белгілі бір жағдайда мінез-құлықтың қажетті заңдылықтарын білуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, осы жүйеде мұғалім мен психолог модератор ретінде әрекет етеді, оның мақсаты отбасылық өзара әрекеттесуді тиімді ұйымдастыруға көмектесу болып табылады [9].

2. Оқытуды ұйымдастырудың ерекшеліктері. Кез-келген оқу процесі мамандандырылған оқу материалымен бірге жүреді. Soft-skills-тің дамуы жоғары сынып оқушысы қажетті қорытынды жасап, қажетті білім ала отырып, материалға қойылатын мамандандырылған

талаптарға ие. Soft-skills оқытуды іске асыру үшін материалдардың негізгі ерекшеліктерінің бірі қойылған мәселенің ашықтығы болып табылады. Егер мәселе ашық түрде шешілсе, онда студенттер өздерінің жеке тәжірибелері мен біліміне негізделген ерекше шешімдерді іздеуге тырысады. Шешім табу барысында олар ынтымақтасуға тырысады, өйткені олар нәтижеге мүдделі. Ашық істер проблемаларды шешуге шығармашылық көзқарасты дамытуға айтарлықтай ықпал етеді. Мәселені тікелей шешумен қатар, көлемді жобалар немесе тапсырмалар жағдайында топтық жұмысты ұйымдастыру, әзірленген өнімді ұсыну, рефлексия ерекше рөл атқарады [10].

3. Сандық технологияларды қолдану. Цифрлық технологиялардың оқыту процесіне қосылуы ХХІ ғасырдағы өмірдің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Техникалық құрылғыларды пайдалану дағдыларын soft-skills-ке жатқызуға болады, өйткені олардың қажетті цифрлық құрылымы бар аймақта тұратын адам өміріндегі әмбебаптығы. Бұл технологияларды оқытуда қолдану өте маңызды болумен қатар, техникалық оқыту құралдары материалды игеру процесін айтарлықтай жеңілдетеді. Олар қарастырылып отырған тақырыпты елестетуге, оны интерактивті етуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, А. С. Рылеева мен бірлескен авторлардың зерттеулері технологиялар қатысушыларға soft-skills игеруге көмектесетін білім беру процесінің құралы бола алатындығын көрсетеді [11].

4. Қарым-қатынас және ынтымақтастық дағдыларын дамыту. Жоғарыда айтылғандай, әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдылары soft skills-тің негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Ынтымақтастық процесінде студенттер әр түрлі жағынан проблемалық жағдаймен танысып, мәселені талқылау негізінде шешім таба алады. Байланыс ережелеріне ерекше орын беріледі. Мәселені шешу мәселені тікелей шешіп қана қоймай, топтың барлық мүшелерін қанағаттандыру керек [12, 13].

Теориялық шолуға сүйене отырып, жоғары сынып оқушыларының икемді дағдыларын дамыту үшін арнайы жағдайлар жасау керек деген қорытынды жасауға болады. Hard skills-ті оқытудан айырмашылығы, мұндай оқыту қатысушылар арасындағы өзара іс-қимыл дағдыларын дамыту және шығармашылық әлеуетті іске асыру төңірегінде құрылатын болады. Soft skills-тің дамуы орта мектеп оқушыларына кең ауқымды міндеттерді шешуге және өз орталарымен тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Зерттеу аясында жоғары сынып оқушыларында soft skills-тің қалыптасу деңгейін диагностикалау міндеті қойылды. № 35 ЖББОМ КММ зерттеу базасы болып табылады. Зерттеуге 10-11 сыныптардың 52 оқушысы қатысты. Үлгі ішіндегі гендерлік қатынас 50/50% құрайды. Алдын ала оқушылардың ата-аналары мен сынып жетекшісінен рұқсат алынды.

Зерттеу нәтижелері. Жүргізілген диагностика барысында зерттеуге қатысушылардан икемді дағдылардың даму деңгейі туралы мәліметтер алынды (1-кестені қараңыз).

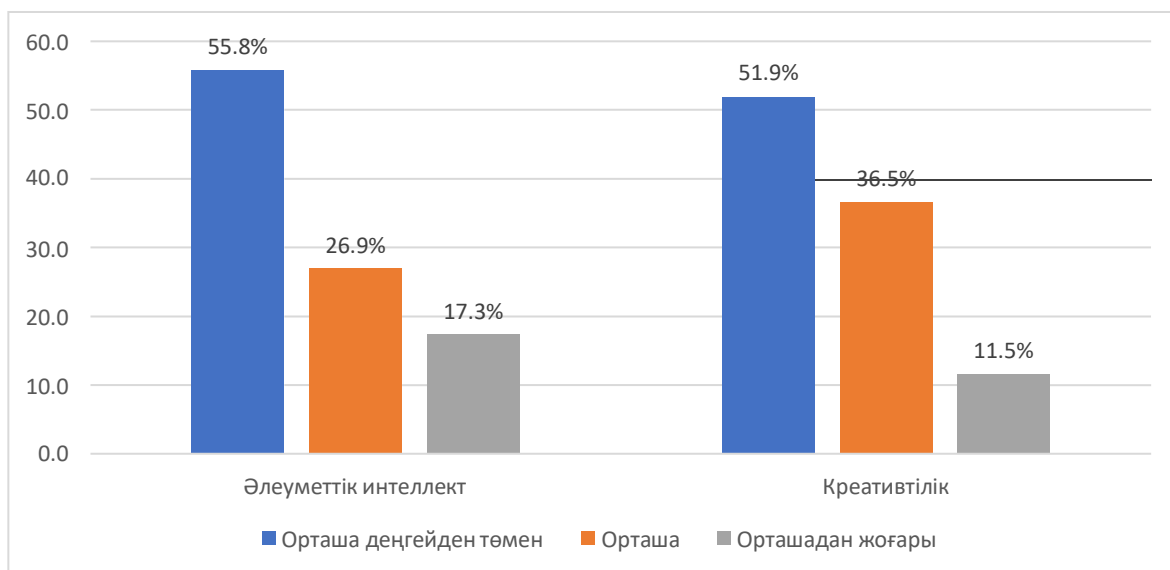
Кесте 1. Жоғары сынып оқушыларының soft skills даму көрсеткіштерін статистикалық талдау нәтижелері

Шкала	Орташа балл	Интерпретация
Субтест 1	2,1	Орташа деңгейден төмен
Субтест 2	3,0	Орташа деңгей
Субтест 3	2,3	Орташа деңгейден төмен
Субтест 4	1,9	Орташа деңгейден төмен
Креативтілік	37,8	Орташа деңгей

Барлық қатысушылардың нәтижелері икемді дағдылардың даму деңгейіне қарай бөлінді. Қатысушылардың жартысынан көбі әлеуметтік интеллект дамуының жеткіліксіз деңгейіне ие және шығармашылық көрінісінің төмен мәндерімен сипатталады (1-суретті қараңыз).

Зерттеу тақырыбын теориялық талдау барысында soft skills дамуының педагогикалық шарттары туралы қажетті мәліметтер алынды. Бұл ақпаратты пайдалану жоғары сынып

оқушыларының икемді дағдыларын дамытудың тиісті психологиялық-педагогикалық бағдарламаларын жасауға мүмкіндік береді. Осы зерттеу жұмысының мақсатына сәйкес даму бағдарламасы әзірленді және сыналды.

1 сурет-Жоғары сынып оқушыларында soft skills даму деңгейін диагностикалау нәтижелері

Soft skills дамыту бағдарламасы 15 сессиядан тұрады, оның мақсаты білім алушылардың коммуникативтік саласын, олардың алдына қойылған міндеттерді шешуге шығармашылық тұрғыдан келу қабілетін дамыту болып табылады. Бағдарлама сабақтан тыс, жоғары сынып оқушыларына арналған факультативті сабақтар ретінде ерікті түрде жүзеге асырылды. Осы бағдарламаны іске асыруға 2 ай (аптасына 2 сабақтан) бөлінді.

Әр сессияның ұзақтығы 60 минут және 4 негізгі бөлімнен тұрды: кіріспе, негізгі, қорытынды, үй тапсырмасы. Кіріспе бөлімде сабақтың негізгі әңгімесі берілген. Кооперативтік қызметке неғұрлым тиімді қосылу үшін психологиялық жаттығулар өткізілді. Кіріспе кезеңге дайындық барысында оқушылардың күні бойы қандай сабақ түрлерімен жұмыс істегені міндетті түрде ескерілді. Оқушыларға топтық өзара әрекеттесуді ынталандыруға бағытталған жаттығулары кіріспе бөлімінде ұсынылды.

Негізгі бөлімде жоғары сынып оқушыларына кейстер ұсынылды-проблемалық жағдай. Әрбір іс күрделі және ерекше шешімді қажет ететін күрделі мәселені ұсынды. Мысал ретінде келесі іспен танысу ұсынылады: «Сіздің командаңыз-оқытушылар. Сіз жұмыс істейтін мектепте 14 жастағы оқушы бар, ол жүйелі түрде сабақтарды өткізіп жібереді және үй тапсырмасын дайындамайды. Оның толық отбасы бар екендігі белгілі, жеткілікті материалдық жағынан қамтамасыз етілген. Студенттің айтуынша, оқу оған ешқандай қызығушылық тудырмайды, өйткені бизнесмен болу үшін география, химия, биология және басқа пәндерді білудің қажеті жоқ. Оның ата-анасы мәселемен таныс. Анасы оқушының болашағы үшін қатты алаңдайды. Әкесі немқұрайдылық танытады. Оқу процесіне деген көзқарасының оң динамикасына жету үшін осы оқушымен жұмысты қалай ұйымдастыру керек? Оқушының қозғалмайтын мінез-құлқының ықтимал факторларын анықтаңыз». Кейстерді таңдау критерийлерінің бірі-бұл проблемалық жағдайдың жоғары сынып оқушыларының өмірлік тәжірибесіне жақындығы. Барлық қатысушыларға цифрлық технологияларды пайдалануға рұқсат етілді.

Қорытынды бөлімде сессияның рефлексиясына ерекше назар аударылды. Қатысушыларға жүргізілген жұмыс туралы өз пікірлерін айтуға, мүмкін болатын кемшіліктер мен артықшылықтарды көрсетуге, өзара әрекеттесудің жаңа стратегияларын ұсынуға шақырылды. Бұл кезең арнайы релаксация жаттығуларымен аяқталды.

Барлық қатысушылар міндетті түрде үй тапсырмасын алды және оны орындау ұсынылды. Үй тапсырмаларының тізіміне топ ішіндегі өзара әрекеттесу стратегиясын әзірлеу,

зерттеуге қатысушылар үшін қажетті ақпаратты қамтитын шағын шығармаларды немесе астарлы әңгімелерді оқу кірді.

Ата-аналардың баланың іс-әрекетіне қатысты ұстанымы ерекше рөл атқарады. Зерттеуге қатысушылардың ата-аналарымен жеке және топтық түрде консультативтік-түсіндіру жұмыстары жүргізілді. Ата-аналармен барлығы 5 топтық кеңес және 17 жеке кеңес өткізілді.

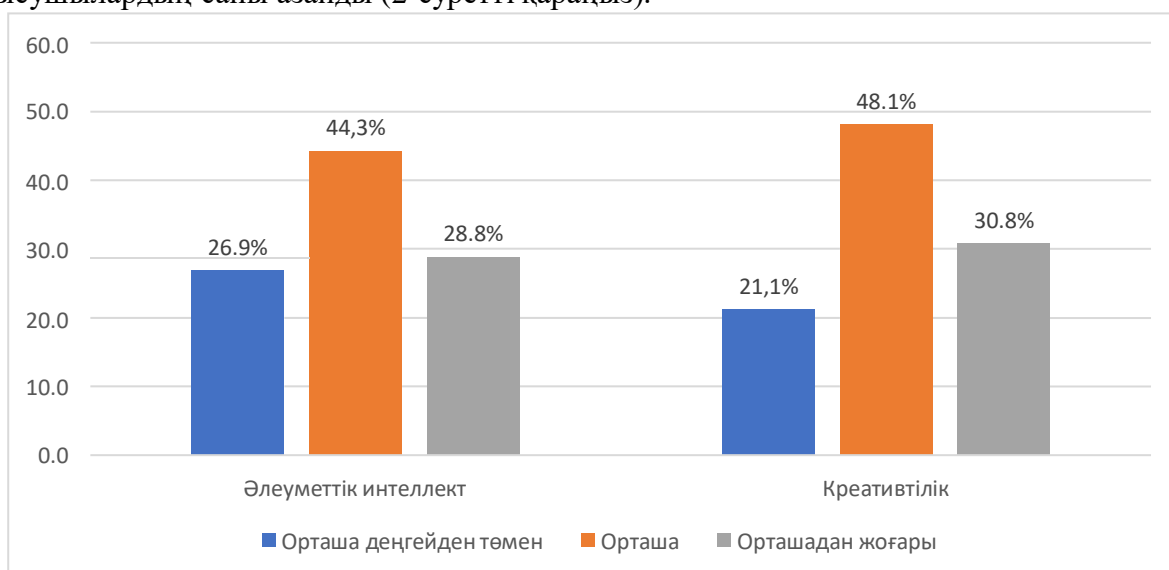
Оқушылардың жұмысын ұйымдастыру үшін олар 6 қатысушыдан аспайтын топтарға бөлінді. Қатысушылардың бұл саны топтық жұмысты жүзеге асыру үшін ең қолайлы. Барлық қатысушылар әр тапсырмада өздерін көрсетуге мүмкіндік алады. Егер топ мүшелерінің саны асып кетсе, топтық талқылаудан бірнеше қатысушының кету қаупі артады. Оқушылармен тікелей сабақтармен қатар оқушылардың ата-аналарымен тиісті жұмыстар жүргізілді. Ата-аналармен жұмыс істеудің мақсаты-баламен қарым-қатынастың оңтайлы әдісін оқыту және таңдау, оның соңында баланың шығармашылық әлеуетін арттыру және оның коммуникативтілігін ынталандыру жоспарланған.

Барлық түзету-дамыту іс-шаралары өткізілгеннен кейін зерттеуге қатысушылармен қайта тестілеу өткізілді. Қайта тестілеу барысында зерттеуге қатысушылардың икемді дағдыларын дамытудың орташа көрсеткіштерінің оң динамикасы туралы мәліметтер алынды (2-кестені қараңыз)

Кесте 2. Жоғары сынып оқушыларымен жүргізілген түзету-дамыту жұмысының тиімділігін талдау

Шкала	1 тестілеудің орташа балы	Тестілеудің орташа балы 2	P
Субтест 1	2,1	3.4	0.01
Субтест 2	3,0	3.8	0.1
Субтест 3	2,3	3.4	0.05
Субтест 4	1,9	3.1	0.05
Креативтілік	37,8	49.7	0.05

Жүргізілген түзету-дамыту іс-шаралары зерттеуге қатысушылардың икемді дағдыларын дамытуға пайдалы әсер етті. Soft skills даму деңгейі орташадан төмен зерттеуге қатысушылардың саны азайды (2-суретті қараңыз).

Сурет 1 - Жоғары сынып оқушыларымен жүргізілген түзету-дамыту іс-шараларынан кейін soft skills даму деңгейі

Мұның бәрі 10-11 сынып оқушыларымен жүргізілген түзету-дамыту жұмысы өзінің тиімділігін көрсететіндігін көрсетеді. Зерттеуден кейін барлық қатысушылармен сұхбат жүргізілді. Алынған тәжірибеден белгілі бір жағымсыз тәжірибені білдіретін адамдар анықталған жоқ. Ата-аналар мен сынып жетекшісі жүргізілген жұмысқа қатысты ескертулер айтқан жоқ. Зерттеудің барлық қатысушыларынан оң кері байланыс алынды.

Нәтижелерді талқылау. Зерттеу бірнеше маңызды қорытынды жасауға мүмкіндік берді:

1. Soft skills-тің даму шарттары дұрыс анықталып, түсіндірілді. Теориялық талдау барысында икемді дағдылардың мәні және олардың оқу, ал болашақта аға буын оқушыларының кәсіби қызметіндегі пәндік көрінісі ашылды. Қалыптастырушы эксперимент кезеңінде жүргізілген жұмыс барысында алынған барлық ақпарат тиісті түрде пайдаланылды, бұл жоспарланған нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік берді.

2. Жоғары сыныптарда оқитын адамдар үшін топ ішіндегі жұмысты ұйымдастырудың әртүрлі стильдерін таңдау қажет. Классикалық форманы қолдануға болады, онда қатысушылар жұмысты өз бетінше ұйымдастырады, бірақ бұл жағдайда осындай топтардың бір немесе бірнеше қатысушыларында теріс әлеуметтік бейімделу қаупі бар. Проблемалық жағдайдың эмоционалды субтекстіне назар аударып, топтар қолдайтын белгілі бір баяндауды жасауға болады. Әр түрлі эмоционалды түстердегі әңгімелердің ауысуы жағдайға топтың барлық мүшелерін қосуға мүмкіндік береді және жеке тұлғаның әлеуметтік интеллектінің дамуына пайдалы әсер етеді.

3. Эксперимент барысында біз зерттеуге қатысушылар арасында қақтығыс жағдайларына тап болдық. Жанжалдың себептерін анықтау ең тиімді әдіс екендігі анықталды. Егер себептер тақырыпты талқылауға қатысты болса, бірақ психолог-мұғалімнің медиатор ретінде сыртқы көмегі қажет. Оның мақсаты-топқа осы мәселені шешуге көмектесу. Егер қақтығыс жеке сипатта болса, оның ушығуының алдын алу үшін қатысушыларды әртүрлі топтарға бөлу ұсынылады. Жанжалдың осы түріне қатысушылармен медитацияны басқа қатысушылардан бөлек жүргізу қажет.

4. Топ ішіндегі жұмыс процесінде психолог пен мұғалімнің әсерін азайту қажет. Араласуға тек жанжал туындаған жағдайда ғана рұқсат етіледі. Психолог-мұғалім қатысушылардың дұрыс емес жауаптары жоқ деген ұстанымды ұстануы керек екенін түсіну керек. Барлық жауаптар топтың көзқарасын көрсетеді. Оқушылардың жеке даму процесіне ерекше назар аудару оңтайлы ұстаным болып табылады.

Қорытынды. Ғылыми әдебиеттерді теориялық талдау барысында жоғары сынып оқушыларында soft skills қалыптастырудың шарттары анықталды: отбасы, оқытудың ерекшеліктері мен нысандары, оқыту процесінде технологияларды пайдалану, коммуникация мен ынтымақтастыққа баса назар аудару. Барлық жағдайлар өздігінен әмбебап болып табылады және жоғары сынып оқушысының оның өмірі мен қызметіне деген көзқарасына жеткілікті әсер етуі мүмкін. Осы аспектілердің барлығын ескере отырып, икемді дағдылардың қажетті психологиялық-педагогикалық жағдайларын құруға болады. Диагностика барысында жоғары сынып оқушыларының жартысынан көбі олардың даму деңгейінің жеткіліксіздігіне байланысты икемді дағдыларды жүзеге асыруда қиындықтарға тап болатыны анықталды. Soft skills даму шарттары туралы алынған мәліметтер түзету-дамыту бағдарламасында сәтті қолданылды. Статистикалық әдістер арқылы ұсынылған іс-шаралардың толық тиімділігі және жоғары мектеп оқушыларында soft skills дамуының психологиялық-педагогикалық жағдайлары проблемасын қарастыруға теориялық көзқарастың дұрыстығы дәлелденді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

References

[1] Sardarova ZH.I., Adil'shinova Z.U., ZHangozieva M.S. *Bilim alushylardyң ikemdi daғdysyn қалыптастыру маңыздылығы және оның психологиялық негізі // Хабаршы «Психология» seriyasy, 2020. № 2 (63). DOI: <https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7847.13..>*

[2] Riklefs V.P., Umurkulova M.M., Bukeeva A.S., Riklefs V.V. *Psihologo-pedagogicheskoe obosnovanie neobhodimosti razvitiya navykov konvergentnogo obucheniya u studentov na primere medicinskogo i mnogoprofil'nogo universitetov Kazahstana // Хабаршы «Психология», 2021. №3*

(68). doi: 10.51889/2021-3.1728-7847.19.

[3] Volkova M.E. *Formirovanie soft-skills u studentov pedagogicheskikh special'nostej: teoreticheskij analiz* // *Studencheskaya nauka i XXI vek*. 2017. No 15. S. 224-226.

[4] Grigoryan N.M., Bystrova N.V. *Lichnostnoe razvitie pedagoga v sisteme professional'nogo obrazovaniya* // *V sbornike: Social'nye i tekhnicheskie servisy: problemy i puti razvitiya sbornik statej po materialam V Vserossijskoj nauchno-prakticheskoy konferencii, Nizhegorodskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet im. K. Minina*. 2018. S. 35-38.

[5] Bacunov S.N, Derecha I.I., Kungurova I.M., Slizkova E.V. *Sovremennye determinanty razvitiya softskills* // *Nauchno-metodicheskij elektronnyj zhurnal «Koncept»*. 2018. No 4. S. 198-207.

[6] Ivonina A.I., CHulanova O.L., Davletshina YU.M. *Sovremennye napravleniya teoreticheskikh i metodicheskikh razrabotok v oblasti upravleniya: rol' soft-skills i hardskills v professional'nom i kar'ernom razvitiu sotrudnikov* // *Internet-zhurnal Naukovedenie*, 2017. Tom 9 No 1. S. 90.

[7] Cyplakova S.A., Bystrova N.V., Tyumina N.S., Sergeeva D.S. *Proektirovanie uchebnoj deyatel'nosti studentov vuza* // *SHkola budushchego*. 2018. No 1. S. 97-103.

[8] Hizhnaya A.V., Bystrova N.V., SHarygina E.N. *Razvitie soft skills ("gibkih navykov") dlya uspeshnoj kar'ery vypusknikov vuza* // *Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniya*, 2019. №65-2. S. 261-264.

[9] Voloskov I. V. *Innovacionnye tekhnologii formirovaniya navykov soft skills starsheklassnikov* // *Matrica nauchnogo poznaniya*, 2022. № 2-1. S. 109-117.

[10] Pahar' V.V., Pahar' E.I., Pahar' V.A. *Formirovanie soft skills v shkol'noj srede* // *Gumanitarnye nauki i obrazovanie*, 2021. №3 (47). T.12. S. 96-101. DOI 10.51609/2079-3499_2021_12_03_96.

[11] Ryleeva A.S., Homutnikova E.A., Emanova S.V. *Razvitie soft skills u starsheklassnikov s primeneniem cifrovyyh instrumentov* // *Science for Education Today*, 2022. № 1. DOI 10.15293/2658-6762.2201.04..

[12] Apunevich O.A., Gulyaeva O.A. *Razvitie navykov soft skills u odarennykh podrostkov, zanimayushchihsya razlichnymi vidami proektnoj deyatel'nosti* // *Teoreticheskij i prakticheskij potencial sovremennoj nauki : sbornik nauchnyh statej. – M.: "Pero", 2019. - S. 17-22.*

[13] Muhina M.V., Muhina E.S. *Problema razvitiya soft-skills u sovremennogo shkol'nika* // *Sovremennoe tekhnologicheskoe obrazovanie: problemy i resheniya : Materialy III Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy internet-konferencii, M.: «Diona», 2020. S. 93-96*